IDEJNI SADRŽAJ ENCIKLIKE „Mir na zemlji"

Dr Jordan Kuničić O. P.

SUMMARIUM: Finis articuli non alius est quam praecipua capita doctrinae, quae in hac encyclica inveniuntur synthetice exponere. Opus est haec ad suprema principia doctrinae socialis catholicae reducere — nexum eiusdem doctrinae cum doctrina sociali traditionali, praesertim cum doctrina Pii XII, ostendere; — obiectiones aliquas, quae ex textu moveri possent, praevenire, puta quoad ius ad laborem, quoad salarii familias strictam exigentiam quoad ius interveniendi Status etc.

Cordi omnium esse debet, ut aedificium pacis super basim solidam ordinis moralis in defensionem humanae personae extruatur. Inter petras quibus hoc aedificium constare debet necesse est ut cuiusque hominis activa cooperatio principem locum obtineat. Exoptatissima pax non aliter condi confirmarique potest nisi ordine, quem Deus constituit, sancte servato. Ad hanc ideam ordinis moralis omnes ideae, quae socialem ordinem spectant, reducantur oportet illique subordinatae maneant.

Dogodilo se oko Galilejskog mora. Sakupilo se silno mnoštvo. Isusu i njegovim učenicima posta jasno da je to mnoštvo gladno. Krist nije došao na zemlju da izravno rješava prehranbeno pitanje, iako on, kao Bog, hrani sve što je živo. Ipak je dokazao da ima autentično čovječje srce, srce puno samilosti. »Žao mi je naroda ... nemaju ništa za jelo« (Mk 8,2). I nahrani ih tjelesnim kruhom i duhovnim kruhom istine.

Zamislimo da isti Spasitelj gleda oko sebe ljude našeg stoljeća. Kao da ih gleda zgrbljene nad atomom kako otimaju njegovu tajnu snagu ili upitnim pogledom zure u svemirske daljine. Nemamo razloga tvrditi da ih ne bi bodrio, da i unaprijed proučavaju zakone svemira, jer je iz zakona najlakši put do spoznaje zakonodavca, ali je izvjesno da bi im, kao nekada farizejima i saducejima, uputio i riječ opomene: »Lice neba znadete prosuditi, a znakove milosnog vremena ne znate» (Mt 16,1—4).

Krista u tjelesnom obliku ne vidimo. Tko vjeruje taj će uvijek moći pratiti čudesne pojave vjerskog života. Dne 9. travnja ove godine mnoštvo svijeta, preko televizije, moglo je pratiti neobičan događaj: Ivan XXIII, Kristov namjesnik na zemlji, potpisivao je encikliku *Mir na zemlji.* I on je u srcu obujmio čitav svijet. Htio je gladnim dušama pružiti sočnu hranu istine. Obnovio je onu istu nakanu, koju je Krist imao prije nego je sebe prinio na križ za žrtvu, a ta je: »Za život svijeta, za otkup i za spas svih ljudi«.

Doista, Ivan XXIII je progovorio svima ljudima dobre volje. Progovorio je i nevjernicima, jer i oni priznavaju prirodno-moralni zakon, koji je zajednički životni ustav svih ljudi. Nije li taj događaj jedan od znakova milosnog vremena? Vrijeme Gospodnjeg pohoda? (Lk 19,44). Na ljudima je, da ovom pozivu odgovore, da ih ne stigne kazna koju zasluže svi koji se ogluše na glas Gospodinov.

Namjesnik Kristov na zemlji primjenjuje načela prirodno-moralnog zakona, načela vjere i morala, na konkretne prilike. On želi dati putokaz u neizvjesnim situacijama sadašnjice. Time on ispunja dužnost koja mu je naređena, naime: »Idite u cijeli svijet i propovijedajte Veselu vijest svakom stvorenju« (Mk 16,15; Mt 28,29). Gdjegod je pitanje savjesti, pa i na području vremenitog poslovanja, mora se čuti glas duhovne vlasti. Ona postupa kao učitelj, liječnik, sudac, nadasve kao otac. Tim postupkom Ivan XXIII želi

pokazati smjernice za sretniju budućnost. Svaka je takva intervencija kao neka posebna milost s neba[1].

Enciklike obično ne iznose nove dogme. Ne iznosi ih ni ova. Niti u enciklikama svaka iznesena nauka članak vjere. Nije ni u ovoj. Ipak će svaki vjernik primiti Papine riječi pristankom punim poštovanja. To mu je dužnost, jer preko apostola govori Krist (Lk, 10,16). Još više: vjernici su dužni iskreno upoznati sadržaj enciklike, usvojiti ga i širiti ga. Daleko od tendencioznih, pristranih jednostranih tumačenja slijediti će objektivnu nauku enciklike i usvojiti je prema naredbi Kristovoj: »Tko vas sluša, mene sluša. Tko vas prezire, mene prezire, Tko prezire mene, prezire onoga, koji je mene poslao« (Lk 10,16).

UVOD

Sva bića, osobito čovjek, čeznu za mirom. Pojam pak mira usko je povezan s pojmom reda ili poretka. Koji se elementi traže za mir? Prije svega se traži *red,* tj da se pravilno poreda sve što se mora dovesti u red. Taj pravilni poređaj mora ostati u nekom *spokojstvu.* Teolozi usvajaju poznatu definiciju mira predloženu od sv. Augustina, prema kojoj mir nije drugo nego »spokojstvo u pravilnom poređaju«[2].

Nema mira bez reda ili pravilnog poređaja. Nema pravilnog poređaja bez nekog počela, ideje vodilje, glavne točke, prema kojoj sve što se dovodi u red prima i drži svoje mjesto. Tko ne poštuje ljestvicu vrednota tj. ne ocjenjuje pravilno vrednote taj se odriče i reda, dosljedno se odriče i mira.

Ne može se zanijekati da je red značajna karakteristika svemira. Sve je podložno nekom redu. Podložan mu je i čovjek kao svemirko biće, kao stvorenje Božje. Posebna je čovječja odlika u tome što je on pozvan da i sam stvara red. Stvara red u pojmovima — kad ispravno izriče misli, stvara red oko sebe kad npr. gradi kuću. Postoji još časnije područje, na kojemu čovjek stvara red, a to je područje svijesnog djelovanja. Čovjek je obdaren sposobnošću samoodređenja, čovjek je slobodan, zato je pozvan da stvara red u svojim činima, da sve štogod čini bude pravilno učinjeno.

Velika je to odlika čovječja da on nije samo podložan redu već da je pozvan da i sam bude redatelj. Tom će pozivu udovoljiti ako uvijek bude imao pred očima onu zvijezdu, po kojoj se mora ravnati na moru života, onaj putokaz u labirintu svakovrsnog djelovanja. Koja je to zvijezda? U čovječjem srcu nalazi se usađeno svjetlo prirodno-moralnog zakona, koje mu se nameće kao bezuvjetni imperativ. To je onaj prirodni moral (Rm 2,10), glas dobra i zla. A čovječje srce je sijelo slobodnog samoodređenja. To znači da ni kruta sila ni slijepi zakoni prirode ne mogu biti faktori koji će u čovjeku i oko čovjeka uvoditi red već to mora biti svijesna i slobodna čovječja volja. Ova će uvesti red u čovjeku, da sluša razum i vjeru: uvesti će red u odnosima poje-

---

1) Najznačajnije enciklike socijalnog sadržaja jesu: *Rerum novarum Lava XIII* od 15. V 1891, u kojoj se idejno planira deproletarizacija radničkog staleža. *Quadragesimo anno Pija* XI od 15. V 1931, žarkim pozivom upućuje mjerodavne da i druge slojeve društva treba urediti po načelima evanđeja u pravdi i ljubavi; radio-poruka Pija XII od 1, VI 1941. nosi naslov *La solennita* i komemorira pedesetgodišnjicu RN te donosi direktive za rješenje osnovnih pitanja o upotrebi materijalnih dobara, o radu i o obitelji: *Mater et Magistra Ivana* XXIIII od 15. V 1961. ponavlja tradicionalnu društvenu nauku kat. Crkve te daje direktive za rješavanje pitanja današnjice npr. za rješavanje pitanja ravnoteže između bolje i slabije razvijenih zemalja.

2) Sv. Augustin, *De civitate Dei,* XIX 13, 1; sv. Toma, II—II q. 29, a 1 ad 1.

dinca prema pojedincu, osobito na temelju pravde i ljubavi; potrebno je da uvede red u odnosu pojedinca prema državi, konačno i države prema drugim državama, odnosno prema zajednici država.

Čovjek ostaje zapanjen kada promatra red zvijezda ili tajni red sitnih živih bića. A nije li divljenja vrijedan onaj statički red *bitnosti*, u kojemu svako biće promatramo kao iskricu beskrajnog svjetla Božje bitnosti? Još više nas zanosi promatranje dinamičkog reda, reda *međuovisnosti* i međuuzročnosti, koji omogućuje da jedno stvorenje djeluje na drugo npr. sunčane zrake na biljku, biljka na čovjeka itd. Nadasve nas iznenađuje onaj red *svrhovitosti*, finaliteta, koji nam predočuje kako svako biće kao lađica plovi prema svome cilju, sva pak bića idu prema zajedničkom cilju svemira: sveopćoj harmoniji na slavu Stvoritelja! Nema, dakle, izoliranih bića, nema u potpunom smislu osamljenih bića. Svemir je kao kuća, čovječanstvo je kao jedna obitelj. Odnosi među bićima morali bi biti odnosi sveopćeg bratstva.

Razumljivo da Ivan XXIII traži red ili pravilan poređaj kao preduvjet mira. On tom naukom postavlja pečat filozofske dubine enciklici koja nam tumači društvenu problematiku i pruža smjernice za društveno uređenje. Kamen temeljac je ovaj: čovjek je dužan uvoditi red kojemu će kao prirodna nadogradnja biti udijeljen mir. Najglavnije će za čovjeka biti to: da poštuje ljestvicu vrednota, npr. da više cijeni vrednotu kreposti nego li vrednotu fizičke sile, više istinu nego jakost mišica. Istine prema kojima se mora ravnati u svom životu i djelovanju.

Time će čovjek ispuniti poziv prirode, one specifične ljudske prirode koja ga čini kraljem svemira. Ispuniti će i poziv milosti. Da, jer i dolazak Kristov, dolazak milosti, obilježen je i motiviran time, da se uspostavi poremećeni red. Grijeh je poremetio red. Treba uvesti prijateljske odnose između čovjeka i Boga. To je uvjet mira između duše i Boga. Eto kako više vrednote diktiraju da se uvede pravilan poređaj: tijelo podložno duši, materijalne vrednote duhovnim vrednotama, razum vjeri, priroda milosti, sve stvoreno Bogu.

Rekao je netko da će čovječanstvo sjati od reda i mira kada bude održavalo Krista, koji je kao božanska harmonija među prolaznim ljudima. A nije li i Krist sav svoj život i svoje djelovanje uredio prema vrhovnoj točki svega: prema volji Božjoj? Nije li Krist došao da izmiri čovjeka s Bogom, da sve ljude skupi u jedno? (Iv 10,16). Krist je vrhovni redatelj, najviši mirotvorac. Uvoditi red i mir u život i djelovanje znači nastavljati djelo Kristovo, djelo sveopćeg izmirenja, sveopće sreće.

Lako je govoriti da za mirom svi ljudi čeznu. To je razumljivo. Teže je provesti u djelo istinu da mir kao cilj i svršetak svih dobara i svega zbivanja[3] ne dolazi kao dar s neba nikomu tko ga ne nastoji steći. Krepostan čovjek, napose pak čovjek prožet ljubavlju prema Bogu i bližnjemu, stvara mir u sebi i oko sebe. Mir je plod kreposti. Mir se zarađuje, zaslužuje, mir je kao nagrada. Bez nastojanja oko sticanja kreposti nema mira kakav želi Ivan XXIII naime mira *»kojemu je temelj istina, mjerilo i svrha pravednost, pokretna snaga ljubav, a metoda rada sloboda«.*[4]

---

3) Piše sv. Toma u komentaru prve Posl. Korinćanima 1,1: »Vrhovna je vrednota milost, početak svih vrednota. Prije milosti u nama je sve nepotpuno. Zadnja je vrednota mir, jer mir je opći cilj ljudske duše. Bilo kako netko shvati mir, on u sebi uključuje svršetak bilo u vječnoj slavi, bilo u upravljanju među ljudima, bilo u odnosu među ljudima«.

4) Najbolji komentar ovih riječi nalazi se u radio-poruci Pija XII od 24. XII 1942. Predmet je govora: temeljni elementi društvenog života. Koji su to? To je život u redu

Žalosna nas je činjenica zaustavila u promatranju ovih svijetlih i lijepih ideja. U nerazumnoj prirodi vlada zavidan red, a u čovjeka i među ljudima ponajčešće vlada nered i nemir. To je činjenica. Očita i bolna. Očit je i njezin izvor. Izvor toj pojavi nalazi se u čovječjoj slobodnoj volji, u njegovom samooodredivom htijenju. Čovječja slobodna volja ima dvije oštrice. Čovjek može širiti red i mir, biti izvorom sreće, ali može širiti nered, nemir, biti izvorom nesreće. Koliko puta mjesto ljubavi sije mržnju — a žanje neslogu, kao da zaboravlja da je od Boga obdaren slobodnom voljom da svijesno i hotimično širi ljubav i slogu. Zbog toga i trpi, jer mržnju donosi nemir i uništenje, ljubav pak mir i napredak.

Što iz svega ovoga zaključujemo? Istaknimo barem ovo: tko ne opaža u svijetu red i ne osjeća dužnost da uzljubi red kao temelj mira griješi proti osnovne dužnosti čovjeka, još više kršćanina. Radi toga je očito da tko niječe da opstoji prirodno-moralni zakon i da on ima svoju vrhovnu, bezuvjetnu obavezu taj ne će shvatiti niti plodonosno primjeniti ove prve ideje Papine enciklike. Drugim riječima: tko slijedi pozitivizam, tj. svu i jedinu obaveznu snagu daje pozitivnim zakonima, taj se nalazi na poziciji koja je oprečna poziciji Ivana XXIII.

Još nešto. Iz gornjega se izvodi da je posve logično što katolička sociologija zastupa mišljenje da se socijalno pitanje, odnosno društveno uređenje, ne može provesti na bazi sile i nametanja već na bazi poštivanja prirodno-moralnog zakona, osobito na bazi poštivanja onih osnovnih njegovih načela, koja možemo grupirati oko Dekaloga. U Dekalogu je, prema tome, osnovna smjernica za takvo uređenje života i djelovanja, da tim načinom života i djelovanja čovjek poluči svoju vremenitu i vječnu sreću[5].

Jasne su nam početne riječi enciklike: »Mir na zemlji, dubinska čežnja ljudi svih vremena može se uspostaviti i učvrstiti jedino punim *poštivanjem reda* što ga je Bog odredio«.

1. ODNOSI IZMEĐU POJEDINACA

Bez sumnje je da niti pojedine epohe niti pojedini narodi ne predstavljaju jedinstven način života. Svaka epoha, svako stoljeće, možda i decenij, pokazuje neke svoje osobite oznake u načinu života i djelovanja.

Naše doba iznosi nam tri osobite oznake u društvenim odnosima. *Prvo*, radnici su došli do prava što im pripadaju kao osobama, i to na svim područjima društvenog života, a došli su do njih nastojanjem i nekom borbom; *drugo*, žena je ušla u javni život te traži da joj se priznaju prava kao muškarcu te da se s njom ne postupa kao sa sredstvom već kao sa osobom, koja je od prirode obdarena neotuđivim pravima npr. pravom izbora zvanja: *treće*, svi narodi postaju, ili barem nastoje da postanu, nezavisne političke jedinice,

---

ili pravilnom poređaju (u podložnosti Bogu, u razvoju i usavršavanju ljudske osobe, u pravnom redu među ljudima) i spokojstvu (pravilne djelatnosti). Da se ostvari to spokojstvo u pravilnom poređaju ili u miru potrebito je: prvo, poštivati dostojanstvo i pravo čovjeka kao osobe; drugo, čuvati jedinstvo obiteljskog života; treće, priznati radu njegova prava i čast; četvrto, uspostaviti pravilan pravni poredak; peto, ostvariti kršćanski pojam države.

5) Objekt, zadatak etike, katoličke moralke, dosljedno i katoličke sociologije, jest: promatrati specifično ljudske čine koliko su u sebi pravilno ostvarene i koliko su usmjerene prema cilju. Vidi sv. Tomu u kometaru *ETH. AD NICOMACHUM* lib. 1, br. 2 (u izdanju Pirotta).

samostalne države. Ako pojedine etničke skupine ne mogu ostvariti svoju zasebnu državu one barem traže svoja etnička, narodna prava.

Tu smo na temeljnoj nauci. Kada konstatiramo kako svi narodi odbacuju rasnu diskriminaciju i kompleks inferiornosti, a brane svoje dostojanstvo, razlog tomu gledištu nalazimo u uvjerenju da su svi ljudi jednaki, da nema povlaštenog položaja i da ga ne smije biti. Ta svijest jednakosti jest jeka moralnih vrednota usađenih u čovječjem srcu, a te su: prirodna prava i dužnosti. U tome je pravi temelj dostojanstva čovjeka kao osobe (analogno i političke zajednice ili države), što je čovjek pojedinac i država povlašteni nosilac prirodnih, općih, nepovredivih i neotuđivih prava i odgovorni nosilac mnogih dužnosti prema Bogu, sebi i bližnjemu, dosljedno i prema državi.

Čovjek je, drugim riječima, *osoba* tj. nosilac prava i dužnosti[6]. Pitanje je: da li je čovjek današnjice toga svijestan? Je li čovjek današnjice svijestan gdje se nalazi izvor njegove duhovne misije u svijetu? Zna li gdje je izvor prave kulture? Je li spreman vršiti svoje moralne obaveze? Otvara li dušu prema visinama, prema Bogu, izvoru svih prava, garantu vršenja svih dužnosti?

a) *Prirodna prava.* Mnogo ih ima, iako im se posvuda ne posvećuje velika pažnja. Još opstoji kmetstvo; još ima robova; još nije nestalo kolonijalizma; još se na razne načine vrijeđa dostojanstvo čovjeka kao osobe, razumnog i slobodnog bića. Svi ljudi bez razlike imaju pravo npr. na egzistenciju i na doličan način življenja, na umno i moralno kultiviranje, na slobodno ispovijedanje vjere prema diktatu ispravne savjesti, na slobodan izbor zvanja, na razvijanje slobodne inicijative na ekonomskom području, na nagradu za rad[7], na uposlenje[8], na razna udruživanja, na političko samoodređenje, na pravnu sigurnost itd.[9].

Jest, Deklaracija čovječjih prava proglašena je u Povelji UN iz godine 1948. Znamo za Deklaraciju god. 1789. U Deklaraciji iz god. 1948. kao da čitamo nastavak i ispravak one deklaracije iz god. 1789. Čovjeku se priznaja njegovo dostojanstvo. Naglasuju se njegova prirodna prava. Čovjek današnjice, bilo gdje se on nalazio na zemaljskoj kugli, ima se na što pozvati. Poželjno bi bilo, piše Ivan XXIII, da čovjek u toj Deklaraciji uzmogne »naći stvarnu zaštitu prava koja neposredno izviru iz njegovog osobnog dostojanstva« (u V

---

6) U običnom govoru zovemo »osobom« čovjeka individualno istaknutog, duševno samostalnog, čovjeka značaja. Taj se pojam temelji na metafizičkom pojmu osobe, koliko je zamišljamo kao individualni, samostojni subjekt razumske naravi. Tako je shvaća tradicionalna filozofija. Vidi sv. *Tomu* I P q. 29, a. 1. — Kad ovoj definiciji nadodamo »subjekt prava i dužnosti« tada pobliže označujemo čovjeka kao osobu s pravno-etičkog gledišta. Prava i dužnosti izviru iz pojma osobe kao samostojnog, razumskog subjekta. U pojmu osobe s kršćanskog gledišta svi elementi ostaju isti, ali mu nadodajemo nadnaravni element milosti tj. da je svaki čovjek otkupljen krvlju Kristovom, pozvan na sve plodove milosti za života na zemlji i poslije smrti.

7) Ivan XXIII ističe da radnik ima pravo na nadnicu, koja je dovoljna da on i njegova obitelj mogu provoditi život dostojan čovjeka. Znači li to da je obiteljska nadnica naređena u svim okolnostim i to s naslova pravednosti? Možda one najstrože? Ne, jer isti Papa se poziva na druge kriterije koji dolaze u obzir za odmjerivanje nadnice npr. na raspoloživo bogatstvo, na ekonomsko stanje bilo uopće bili u poduzeću. Prema tome katolički sociolozi mogu i dalje precizirati tu nauku. Vidi našu *Katolička sociologija* Zagreb 1961, str. 73, br. 161.

8) Iako Papa govodi da čovjek ima wravo na rad ostaje i dalje dužnost katoličkih sociologa da to pravo detaljnije određuju. Vidi našu *Kat. soc.* str. 68, br. 144—148.

9) Nauka o čovjeku kao osobi — daleko je od kulta ličnosti i daleko od raznih načina depersonalizacije čovjeka — razvija se u duhu kršćanskog personalizma osobito od Lava XIII. Prihvaća je Pijo XI a osobito je razvija Pijo XII. Vidi u našoj *Kat. soc.* str. 19, odnosno br. 24—31.

dijelu). Međunarodni Forum ne može biti dovoljna garancija da će se ta prava poštivati ako ne bude imao takvu vlast, da ona može »uspješno djelovati na svjetskom području« (IV dio). Bez te efikasne kompetencije i najsavršenija Deklaracija ostati će mrtvo slovo[10]. A svaki će objektivni promatrač uvidjeti da zajedničko dobro čovječanstva traži tako efikasnu ustanovu[11], jer je to zajedničko dobro čovječanstva isprepleteno i samo ga takva ustanova može dovoljno čuvati.

Dok s jedne strane svaki dobronamjerni čovjek hvali nastojanja mjerodavnih da se ta prava provedu u djelo, s druge strane ne zaboravimo da to priznanje čovječjih prava ne ide u prilog liberalističkom kapitalizmu, koji pojedinca izlaže samovolji bezimenih snaga, prisili anonimnih faktora. — Niti to priznanje čovječjih prava ide u prilog autonomizmu, jer ovaj ne priznaje da ta čovječja prava izviru iz moralnog reda i da se moraju ostvarivati u skladu s moralnim redom a ne po načelima samovolje. — Konačno, priznanje tih prava ne ide u prilog Comte-u niti njegovim mnogobrojnim pozitivističkim sljedbenicima. Comte je, doista, laskavo priznao da je »individualistički virus« zaustavljen od katolicizma[12], ali po njegovoj teoriji »socijalno« apsorbira i uništuje ono što je »individualno«, tj. pojedinac se utapa u društvu, društvo guta pojedinca.

Prirodna prava čovjeka traže da se objektivnom pravu dade prvenstvo nad subjektivnim pravom. To znači da »pravedno«, tj. ono što nekomu pripada neovisno o volji drugoga, što je s njim sraslo po prirodi i što se ne može njemu oduzeti a da se ne povrijedi njegova osoba — mora biti kao svetinja. Pogaziti svetinju nije samo zločin već takav postupak na osobit način vrijeđa Boga, koji je osnivač i garant objektivnog reda morala.

b) *Odgovarajuće dužnosti.* Iz svakog prirodnog čovječjeg prava izvire i odgovarajuća dužnost, npr. iz prava čovjeka na život ili samoodržanje izvire dužnost za njega da se brine za život a za drugoga da ga u tome u granicama zakona ne spriječava već da mu, ukoliko je moguće, pomogne.

Proti raznih struja[13] tvrdimo da se dužnosti čovjeku nameću po njegovoj društvenoj naravi. Kako bi čovjek mogao živjeti u društvu kad ne bi u društvu vrijedile zapovijedi pravednosti već bi se usvojila načela u prilog krađe, laži, klevetanja itd? Kao što pravda i ljubav grade sretno društvo tako, naprotiv, nepravda, mržnja i drugi poroci ruše društvo. Svi postupci što ruše društvo mogu se nazvati protuprirodnim, jer čovječja je narav po sebi usmjerena na društvenost. Pravo veli Ivan XXIII da oni koji zapostavljaju dužnosti, dok glasno ističu prava, izlažu se pogibli da jednom rukom ruše ono što su s drugom sagradili« (u II dijelu). Zar ne bi svijet izgledao sređeniji kada bi ljudi više nastojali da vrše dužnosti nego li da se pozivaju na prava? Zar

10) Katolički sociolozi priznaju veliku prednost deklaraciji čovječjih prava iz god. 1948. u sporedbi s Deklaracijom iz god. 1789. Osim toga katolički sociolozi na sastanku u San Sebastianu predložili su što bi trebalo nadodati, što razjasniti i u ovoj novoj Deklaraciji UN, kako se može vidjeti u *La documentation catholique* god. 1949, stupac 402—429; 477—490.

11) Benedikt XV u enciklici *Pacem Dei munus* od 23. V 1920. zastupao je isto mišljenje. Poželjno je piše on, da se svi narodi ujedine u jedno društvo ili bolje u jednu obitelj naroda, da u toj obitelji svi nađu garanciju svoje nezavisnosti te da bude zaštićen pravilan poredak u ljudskom društvu. U toj je obitelji vidio također sredstvo da se čovječanstvo sačuva od rata. — Vrlo jasno govorio je u istom smislu i Pijo XII, i to osobito 24. XII 1939. i 1. IX 1944. Vidi AAS (1940) 5—13 i AAS (1944) 249—258.

12) E. Rideau, *Paganisme ou christianisme*, Paris 1954, str. 92.

13) Vidi našu *Kat. sociologiju*, str. 15., br. 17—24.

ne bi vršenje osnovnih dužnosti prema Bogu uslovilo izgradnju sretnije budućnosti? Ne zaboravimo da je čovjek ukorijenjen u Bogu. Tko čupa taj korijen uništuje izvor prava i dužnosti.

c)*Suradnja.* Čovjek nije »prisiljen« da živi u društvu već on uviđa da mu odgovara živjeti u društvu (obitelji, raznim udruženjima, državi i sl.). U isto vrijeme uviđa da se ne može živjeti u društvu ako se ne vrše dužnosti prema društvu. Ivan XXIII piše da čovječji život u društvu moramo smatrati »duhovnom činjenicom«. Čovjek svijesno i voljno ulazi u društvo da spozna istinu, da ostvari pravednost, uvede ljubav, da se moralno usavrši, da razvije svoje sposobnosti, u jednu riječ: da poluči ovozemnu i prekogrobnu sreću.

Na taj način život u društvu postaje dužnost. Svaki član društva mora nastojati da stekne i širi *istinu*, koja će mu otkriti vrijednost prava i dužnosti: da provede u djelo poštivanje tuđih prava, vršenje svojih dužnosti, pomaganje drugomu da i on vrši svoje: *ljubav*, jer ljubav najsavršenije ujedinjuje ljude, upotpunjuje pukotine pravde, oživljava i dočarava zajednički život. To je onaj poredak, o kojemu piše Ivan XXIII da se »temelji na istini; ostvaren je u skladu s pravednošću; traži da ga ljubav oživljuje i upotpunjuje; zahtijeva neprekidno povezivanje u slobodu i uvijek novoj i sveljudskoj ravnoteži« (ovdje I dio).

Kao zaključak ovog prvog dijela slijedi duboka istina da se tajna za pravilno uređenje odnosa među ljudima nalazi u ispravnom pojmu čovjeka[14], u njegovom pravilnom odnosu prema drugim ljudima[15] i prema društvu, osobito državnom društvu. Liberalni individualizam i bezbojni totalitarizam uništuju čovjeka i njegovo dostojanstvo. Kršćanski personalisti sve dublje prodiru u sadržaj istine o čovjeku kao osobi[16], a poticaj i pravac dao im je Pijo XII[17] Osloboditi čovjeka od pritiska ekonomske, idejne, društvene prisile velik je, težak zadatak doista naprednih mililaca.

2. ODNOSI POJEDINCA PREMA DRŽAVNOJ VLASTI

Kako će se odrediti ti odnosi? Svijest o dostojanstvu ljudske osobe mora biti kao odlazna točka uređenja tih odnosa. Činjenica je da se po svim državama nastoji sažeto i jasno označiti temeljna čovječja prava; — određuju se prava, kompetencije i metode rada pojedinih funkcija državnih vlasti; — pravno se uređuju odnosi između građana i državnih vlasti; — građani aktivno sudjeluju u javnom životu; — državnoj vlasti se stavlja kao glavni zadatak da »prizna, poštiva, harmonijski uskladi, štiti i unapređuje prava i dužnosti građana« (ovdje II dio).

Najprije treba biti na čistu s pojmom državne vlasti. Priroda potiče čovjeka da stvara društva, a nijedno se društvo ne može održati bez neke vlasti. Bog je stvorio čovjeka i njegovu društvenu narav. To znači da je i društvo i vlast od Boga (Rim 13,1—6). Bog, tvorac moralnog reda, ne može se odreći

14) *Istu*, str. 12 br. 15—17.
15) *Istu*, str. 21, br. 31 i slijed.
16) Rideau nav. dj. str. 181—201.
17) Usporedi osobito radio-poruku od 24. XII 1942. AAS (1943) 9—24. Tu se iznose smjernice za pravilno uređenje odnosa između političkih zajednica. Sjetimo se da je u to vrijeme nacionalsocijalizam harao Evropom. Pijo XII govori: »Porijeklo i bitni cilj društvenog života jest u tome da se uščuva, razvije i usavrši čovječja osoba. Društveni život čovjeku omogućuje da ispravno provede u djelo pravila i vrednote religije i kulture što ih je Stvoritelj namijenio svakom pojedincu i čitavom čovječanstvu bilo u cjelini bilo u prirodnim ograncima istoga«.

svoga vrhovništva nad čovjekom i nad njegovim djelovanjem u društvu. U pojmu se vlasti, dakle, nalaze tri bitna aspekta: prvo, ona je u sebi svojstvo pravno-moralne naravi a ne fizička sila; drugo, ona je u odnosu prema Bogu kao sudjelovanje u Božjoj vlasti, u upravljanju svijetom i svemirom; treće, ona mora u svom funkcioniranju poštivati zakona prirodno-moralnog i Božjeg zakona, osobito mora poštivati čovječju osobu, njezina prava.

Ovo je stara nauka katoličke sociologije[18]. Ivan XXIII osobito precizira jedan bitni element u pojmu državne vlasti, naime: zajedničko dobro, radi kojega opstoji državna vlast. Zajedničko dobro države jest blagostanje, napredak, sreća državljana. Jedno od sredstava da se ta sreća polući nalazi se u priznavanju etničkih osobina narodnim manjinama, jer te manjine imaju svoja etnička prava. — Niti će se ta sreća državljana moći postići ako nosioci vlasti budu upravljali po načelima favoritizma[19]. Uzor upravljanja neka im bude Bog koji ne gleda tko je tko već samo gleda tko čini ono što je pravedno i Bogu drago (Dap 10,35). — To zajedničko dobro ili sreća građana jest sreća koja pristaje čovjeku, razumnom biću. Čovjeka pak treba shvatiti integralno, tj. računati na to da čovjek ima tijelo ali i neumrlu dušu. Očito je da čovjeka ne može potpuno usrećiti nijedna ovozemna vrednota. Potpuna sreća čovjeka čeka u vječnosti. To znači da čovjeka ne možemo integralno shvatiti niti kao društveno biće ako mu ne omogućimo da razvija svoj duhovni život, život vjere i milosti. Duhovne i milosne vrednote spadaju u integralni pojam čovjeka kao osobe u otkupljenom čovječanstvu.

Osnovna je dužnost državne vlasti jasno naznačena. Ta je: »Štititi nedirnuta prava čovječje osobe i olakšati izvršenje njezinih dužnosti« kako piše Ivan XXIII. U tu svrhu državna vlast opstoji. Ako bi prekršila tu dužnost zanijekala bi sebe; protivila bi se razlogu svog opstanka; ne bi mogla s pravom tražiti od svojih podanika da oni vrše svoje dužnosti prema njoj. Podložiti se Bogu i poštivati čovjeka — eto okosnice u pojmu državne vlasti. Nije li u toj nauci najdublji temelj i najjača garancija čovjeku da će se njegova prava poštivati?

Veliko se pitanje sastoji u ovome: kada i koliko se državna vlast može uplitati u život i u djelatnost pojedinaca da ne povrijedi njihova osnovna prava? Liberalizam je državnu vlast svodio na ulogu pasivnog promatrača, despotizam pak i totalitarizam pretvorili su je u nasilnika. Ivan XXIII u enciklici »*Mater et Magistra*« piše da je danas uplitanje državne vlasti u život građana, radi mnogih i vrlo kompliciranih okolnosti, češće nego li je bilo prije. Danas državna vlast ima temelja da se upliće u život građana mnogostruko, široko, organski. To se osobito odnosi na ekonomsko poslovanje građana. U ovoj enciklici pak isti Papa tvrdnju proširuje: »Iskustvo dokazuje da, ako nema potrebne intervencije državne vlasti, razvija se ekonomska, društvena i kulturna neravnoteženost, osobito u naše vrijeme«. Zbog toga državna vlast mora usklađivati rad pojedinca kada ovi ostvaruju svoja prava; — ona mora raditi na tome da se socijalno uzdignu svi slojevi državnog društva: preventivno ići ususret eventualnim negativnim faktorima, raznim događajima, prirodnim katastrofama; — mora imati na srcu uposlenje neuposlenih; — odmjerivati

18) Usporedi našu *Kat. soc.* str. 24, br. 36—40; str. 47, br. 87—114.

19) Ne smije se nazvati favoritizmom postupak one države koja dokazuje poseban obzir prema najslabijima i najpotrebnijima. Kao što majka pokazuje veću pažnju prema bolesnoj djeci slično i država mora pokazati veću brigu prema potrebnijima. To je prirodni zakon.

pravedne nadnice; — omogućivati pojedincima da napreduju u ostvarivanju svojih prava; — stvoriti pravni poredak i brinuti se da se provede itd.

Razumije se: intervencija državne vlasti mora biti uvijek u skladu s načelom *subsidiarnosti*, tj. državna vlast će rad pojedinaca i pojedinih udruženja usmjerivati, koordinirati, stimulirati, nadopunjati, uklapati u zajedničko dobro, ali nikada se ne će *substituirati* niti pojedincu niti pojedinim udruženjima u vršenju prava i dužnosti koja pripadaju tim pojedincima ili pojedinim udruženjima po prirodno-moralnom zakonu. Kada bi državna vlast pretjerano skučila privatnu inicijativu u djelovanju na području raznog društvenog djelovanja, ili kada bi ukinula osobnu odgovornost ogriješila bi se o taj najvažniji zakon socijalne filozofije[20].

Nije lako upravljati ljudima. Nije lako poštivati granice primjerenog uplitanja državne vlasti u život i u rad pojedinaca. Danas je potrebito paziti na ove tri stvari: *prvo*, ljudi na vlasti moraju biti vjerni pravnim propisima — pristupačni raznim zahtjevima sadašnjice — sposobni da prilagode pravne propise razvoju prilika — oni moraju imati bistre pojmove o svojim zadatcima — uvijek moraju biti razboriti, normalni, praktični, odlučni; *drugo*, struktura i funkcioniranje zakonodavne, izvršne i sudske vlasti nikada ne smije baciti s vida vremenske i prostorne prilike pojedinih država, tj. pravne odredbe ne mogu se jednom zauvijek odrediti ali uvijek moraju biti u skladu s moralnim redom, osobito sa zahtjevima objektivnog prava[21]; *treće*, građani su pozvani da aktivno sudjeluju u javnom životu, gdje ih čekaju uvijek nova, velika područja djelovanja te im se otvaraju mogućnosti za svestrani razvoj njihove osobe.

Ovaj drugi dio enciklike određuje odnos pojedinca prema političkoj zajednici ili državi. Dva su kriva smjera u određivanju tih odnosa: individualizam pretjerano ističe pojedinca, totalitarizam pretjerano ističe državnu vlast. Oba se smjera sastaju u jednoj točci: odnose između pojedinaca i političke zajednice nastoje odrediti na bazi suprotnosti. Katolička sociologija nastoji riješiti te odnose u duhu međuovisnosti, međuuzročnosti, po načelima solidarizma, po zakonu prave ljubavi prema bližejnmu.

Što traži ta međuovisnost? Pojedinac neka vrši svoje dužnosti i neka ostvaruje svoja prava u skladu sa zakonima. Promičući tako svoje dobro ili svoju sreću on u isto vrijeme djeluje i na zajednicu, jer nema jednog čina pojedinca, a da se taj čin ne bi odrazio dobro ili zlo na zajednicu[22]. Pojedinac se mora osjetiti vezanim uz druge članove zajednice. Mora biti prema njima pomoći kao što jedan ud pomaže drugom udu u istom organizmu. — Međutim, i politička zajednica djeluje na pojedinca vršeći svoje dužnosti. I država

---

20) Ovaj princip prvi put je jasno formulirao Pijo XI u Qa te ga nazvao »gravissimum principium«. Usvojio ga je i razvio Pijo XII. Ivan XXIII u enciklici »M. et M.« kategorički tvrdi da ekonomski sistemi koji proizvodnju možda dovedu do maksimum-a al pri tome povrijede dostojanstvo čovječje osobe ili sistematski otupljuju osjećaj odgovornosti zaslužuju da budu proglašeni nepravednim.

21) U vezi toga očito je da npr. prirodno pravo svojine doživi u praksi razne modifikacije — eksproprijaciju, nacionalizaciju, oporezovanje i sl. — ali prvenstvo uvijek pripada objektivnom pravu, a to je: to pravo treba uvijek priznati, jer je privatna svojina prikladno sredstvo da čovjek afirmira sebe, da razvije uspješnije svoju djelatnost. Po objektivnom pravu privatna svojina ostaje uvijek element trajnosti i vedrine obiteljskog života.

22) Općenito piše sv. Toma: »Nema nijedne djelatnosti dijela — člana zajednice — a da ta djelatnost ne spada i na cjelinu ili zajednicu« *in Eth ad Nicomachum* knj. I, br. 5.

ima svoje dužnosti i to velike i teške. Ivan XXIII ih je sintetizirao ovako: »Štititi nedirnuta prava čovječje osobe i olakšati izvršenje njezinih dužnosti«.

Temeljna istina ostaje ista: pojedinac uživa ontološko i finalističko prvenstvo nad društvom, pa i nad političkom zajednicom, ali svoj odnos prema društvu ne rješava u duhu antinomije već u duhu međuovisnosti i solidarizma, tj. ne u duhu međusobne mržnje i borbe već u duhu sloge i suradnje[23]. Sociolozi bi morali više nastojati oko toga da pokazuju na ovu međuovisnost, koja je konstruktivna, nego da se bave isticanjem opozicije između pojedinca i državne zajednice, jer opozicija ili mržnja više je destruktivne naravi i ne vodi sreći.

3. ODNOSI IZMEĐU POLITIČKIH ZAJEDNICA

Činjenica je da se državnici u naše doba često sastaju. To treba pohvaliti. Živa izmjena misli ljude zbližuje. Svi su uvjereni da jedino sporazum može rješavati nesuglasice. Pregovori su moćno sredstvo da mjesto straha zavlada ljubav i solidarizam.

Svaki državnik predstavlja svoju državu. Država je kao pravno-moralna osoba, time zasebni, samostojni subjekt u odnosu prema drugoj državi. Odnosi između država moraju se urediti tako da ta samostalnost države ostane netaknuta. To traži dostojanstvo države kao pravno-moralne osobe. Dirnuti u tu samostalnost znači dirnuti u opstojnost iste države.

Tako smo opet na području morala. Drukčije ne može ni biti. Svi državnici nastupaju kao ljudi, podložni moralu. Zbog toga moraju izbjegavati laži, nepravdu, klevetanja itd. Kada nastupaju kao predstavnici vlasti moraju i taj nastup uskladiti s normama morala, jer vlast je zahtjev prirodno moralnog zakona, a njezino funkcioniranje podložno je moralu. Čovjek je uvijek opkoljen propisima morala. To je izvor njegove časti, ali i odgovornosti. Tko niječe moralni red — siječe granu na kojoj stoji.

Državnici traže zajednički jezik, jednu platformu za razumijevanje, nešto »čvrsto« kao odlaznu točku za efikasne sporazume. To zajedničko što ih sve spaja jest prirodno-moralni red. On bi bio dovoljan da unese u sva raspravljanja državnika povjerenje. Rješenja svih nesuglasica mogu se naći u pozivu na rješenja morala, jer moral zadire duboko u čovječje srce. On je, u isto vrijeme, svestran, najdalekosežniji. Tko dublje promatra uvjerit će se, da je u suštini svih društvenih i međudržavnih pitanja najvažnija točka pitanje moralnih vrednota, osobito poštvanje tuđh prava.

Ova nauka ne samo odbija pozitivizam, koji ističe pozitivne zakone iznad moralnih zakona, već osobito pogađa makiavelizam[24], koji se nekako smatra »amoralnim«, kao da boravi »onkraj« morala. Makiavelizam se ne osvrće na

23) Alain Birou u djelu *Socioologie et religion* Paris 1959. str. 159 piše: »U ovom sukobu nije se nikada opazilo da neko prvenstvo društva nad osobama nije drugo nego prvenstvo vrednota što ih ista osoba daje društvu«. Čovjek stvara, uzdržava, promiče društvo. On mu utiskuje bitne oznake, bira cilj i sredstva, dakle, on mu određuje vrednote, jer ih bira. Moramo ipak priznati da i društvu ili zajednici u odnosu prema pojedinoj osobi il osobama pripada neko prvenstvo. Ako se naime radi o istom dobru, vrednoti ili cilju i društva i pojedinca, a ne mogu se u isto vrijeme zadovoljiti i društo i pojedinac prvenstvo pripada zajednici ili društvu. Ako se naime radi o istom dobru, pojedinca i zajednice prečniji je život zajednice. Vidi sv. Tomu u spomenutom komentaru u prošloj bilješci, br 30.

24) N. Machiavelli (1469—1572) svojim djelom *Il principe* ističe svoju naciju do šovinizma prema onom krivom načelu da *cilj posvećuje sredstvo*. Time se ruši moral u svojoj bitnosti.

moral u međunarodnim odnosima, dapače smatra da se ti odnosi mogu urediti jedino na bazi pozitivnih zakona. Ivan XXIII, naprotiv, traži da se ti odnosi svedu na moralne zakone. To je onaj red što je upisan u ljudska srca, u srca svih ljudi, kao element strukture njihove duše. On je baština svih ljudi, nepromjenljiv. U njegovim dubinama nalazi se vapaj i zahtjev za istinom, pravdom, slobodom i ostalim krepostima na kojima s može sagraditi solidna zgrada društvenog i međudruštvenog života.

a) *Istina.* Ne može biti mira gdje vlada nepovjerenje, licemjerstvo i laž. Istina spada u temelje pravilnog društvenog uređenja[25]. Istina je npr. da su sve političke zajednice po svom prirodnom dostojanstvu jednake, jer su i ljudi koji ih sačinjavaju po prirodi jednaki. Nijedan narod nema prava isticati svoju superiornost nad drugim narodom. U ime istine odbacuje se rasizam, osuđuju se sve metode informacija kojima se izobličuje istina ili se vrijeđa ugled kojeg naroda.

Jest, među narodima ima razlike u kulturi i u civilizaciji. Ta činjenica neka ne služi zato da jedan narod ističe svoju superiornost nad drugim narodom. Neka radije razvijeniji i bogatiji narod ili država učini i druge narode kulturnijima, bogatijima, sretnijima. Ljudski rod možemo promatrati kao »jednog čovjeka«, kao »jedno tijelo« , a da ne upadnemo u zablude organicizma[26].. Dosta je da između jednog organizma i čovječanstva uočimo neku sličnost. Nikada ne smijemo tu sličnost pretvoriti u jednakost, jer bi time zanijekali samostojnost pojedinih naroda ili država[27].

b) *Pravda.* Pravda traži da se svakomu dade ono što mu pripada. Tako kategorički tvrdi sv. Pavao: »Podajte svakomu ono, što mu pripada: onomu koji s pravom traži porez, porez; koji carinu, carinu; koji poštovanje, poštovanje, koji čast, čast« (Rim 13,7). Tako i svaka država ima pravo na egzistenciju, na pravilan razvoj, na samostalnost. I narodne manjine imaju pravo da se razvijaju u svojoj specifičnoj kulturi, dakako, niti na štetu općih vrednota niti na štetu države u kojoj borave. Isto tako svi narodi imaju pravo na svoje samoodređenje, na narodnu »osobnost«, kulturu, jezik, običaje itd. Pravda je, kako se vidi, najjača zaštita dostojanstva ljudske osobe.

Nema ozbiljnih mislilaca koji bi pravdi zanijekali glavnu društvenu ulogu. Ima ih, doista, koji ne uviđaju potrebu moralne obnove za sređivanje društvenih odnosa[28], ali i oni pravdi priznavaju uvijek važnu ulogu. Ipak je istina da je pravda u krizi. Pozitivizam nije iskreni borac za pravdu, jer on ističe pozitivni zakon (koji je često apsolutistička samovolja) nad prirodno-moralnim[29], a to znači pogreb pravde. Mnogo još ima posla oko toga da pravda doista postane voditeljicom društvenog života i pravim kriterijem njegova uređenja.

---

25) Crkva se je uvijek držala načela da treba braniti one koji traže svoja prava i da treba pomoći onima koji su potrebni. Zbog toga je ona doživjela ponekad i prividne neuspjehe, ali taj neuspjeh je nije odvratio od puta istine. Vidi radio-poruku Pija XII od 4. IX 1949. u AAS (1949) 458—462; poruku istog Pape od 24. XII 1954. u kojoj govori o koegzistenciji naroda za sačuvanje pravog mira. Proti hladnog mira i koegzistencije u strahu i zabludi ističe potrebu koegzistencije u istini i suradnji. Vidi AAS (1955).

26) Organicizam pretjeruje sličnost društva s čovječjim tijelom. Radi toga vrijednost pojedinca svodi se na funkcionalnu vrijednost: koliko služi cjelini ili društvu. Mi to odbijamo. Čovjek je osoba. Nikada se ne smije poistovjetiti s dijelom cjeline niti se njegova uloga smije određivati samo u odnosu prema cjelini, jer on je za sebe subjekt prava i dužnosti. Vidi govor Pija XII 13. IX 1952. u kojemu uzgredice govori o pitanju.

27) Sv. Toma, I—II P. q. 81, a. 1.

28) E. Rideau, nav dj. str. 89—90.

29) Pijo XII u govoru 13. XI 1949, AAS (1949) 604—608

c) *Djelotvorna solidarnost.* To je ona djelotvorna kršćanska ljubav. Propisi pravde nijesu dovoljni da srede ljudske odnose. Traži se i ljubav. »Ljubav, koja ne poštuje pravednost, mora se nazvati hipokrizom, nakazom ljubavi; pravednost pak koja se ne osvrće na ljubav slična je tijelu bez duše, slovu koje ubija«[30]. Djelotvorna solidarnost mora oživljavati, olakoćivati, uljepšavati ljudske odnose.

Široko je i duboko područje na kojemu se ta djelotvorna solidarnost mora očitovati. Evo nekoliko primjena: djelotvorna solidarnost ne dopušta da se koja država izolira i zatvori u krug samoživosti, naprotiv, ona traži da svaka država surađuje s drugima, ako se radi o tome da se zajedničkim nastojanjem postigne koje više, zajedničko dobro; — solidarnost poziva obrađivače zemlje u krajeve koji obiluju obradivim zemljištem; — solidarnost ne pušta kapital da spava već ga nastoji pretvoriti u izvor blagostanja, jer je kapital radi čovjeka a ne čovjek radi kapitala; — solidarnost traži da, oni koji mogu, pomognu nerazvijenim zemljama da ulože kapital u svrhu pribavljanja sve snažnijih proizvodnih sredstava; — i izbjeglice su ljudi, moraju im se priznati prava čovjeka, a solidarizam traži od države koja ih prima da im omogući takav život da »njihove duše mogu ljudski disati« (ovdje III dio); — još više: gostoprimska država morala bi nastojati da izbjeglice uzmognu vedrije pogledati u budućnost, da joj se nadaju sretnijoj za sebe i za svoju obitelj.

Koja je najteža zapreka miru? Rat. Solidarnost traži da se provede razoružanje. Ljudi strepe da nešto nepredvidivo i nekontrolirano ne ubaci iskru rata i pokrene ratnu mašinu. Ljudi se boje nepoželjnih posljedica nuklearnih pokusa. Djelotvorna solidarnost traži: međusobno povjerenje, poštivanje međunarodnih ugovora, razoružanje duhova, odstranjivanje ratne psihoze. Potrebno je da se predstavnici država kao i svi pojedinci odreku i same pomisli na ratno razračunavanje.

Je li to moguće postići? Svakako je moguće i dužnost da se ne sustane na putu. Dobra volja može mnogo, ljubav više. Mir je tako uzvišen cilj da svaka žrtva izgleda neznatna prema njegovoj veličini. Isplati se mnogo žrtvovati za mir, jer u njemu je i sreća ovog života.

d) *Sloboda.* Svaka država, kao pravno-moralna osoba, ima pravo na svoju samostalnost. Ona će dokazati tu svoju samostalnost ako vlastitom inicijativom radi oko napretka. Istina je da ima ekonomski slabije razvijenih država, ali njihova samostalnost ne će biti uništena ako od razvijenijih država prime pomoć. Ekonomski razvijene države, kada pružaju mnogostruku pomoć slabije razvijenim državama, moraju priznati i poštivati moralne, etničke, političke tekovine one države kojoj pomažu u njenom ekonomskom razvoju.

Dostojanstvo osobe, pojedinaca i političke zajednice, zahtijeva slobodu a računa na solidarnost. Svaka ideja, faktor, pokret koji bi krnjio slobodu činio bi atentat i na opstojnost pojedinca ili političke zajednice. Bez slobode nema rada, nema poleta, nema zadovoljstva. Kršćanstvo je zadužilo čovječanstvo i ovom tekovinom, slobodom, jer je oduvijek zastupalo mišljenje da sloboda izvire iz neumrle, razumske duše, iz dostojanstva ljudske osobe. Sloboda je također ograda onih prirodnih čovječjih prava. Tko bi čovjeka ili državu lišio spomenutih prava ili slobode zaslužio bi osudu kao pljačkaš i nasilnik[31].

---

30) Vidi našu *Kat. soc.* str. 27, br. 39; str. 29, br. 42.

31) P i j o XII pravo govori da je nauka o čovječjim pravima mogla izgledati revolucionarnom Neronu, ali kršćanstvo je započelo tu revoluciju u Betlehemskoj noći. ISTINA je došla među ljude da im podigne svijest dostojanstva. Vidi govor 4. XII 1949. pred članovima Kongresa USA.

4. ODNOS PREMA SVJETSKOJ ZAJEDNICI

Očito je da se sve države osjećaju usko povezanim. Malo važniji događaj u jednoj odjekuje po svim državama. Ekonomije pojedinih država toliko se isprepliću da ekonomija jedne države nekako postaje integralnim dijelom svjetske ekonomije. Napredak i razvoj jedne države odrazuje i uslovljuje napredak i razvoj druge ili drugih država.

To znači da čovječanstvo posjeduje svoje, zajedničko, općečovječansko dobro. U tom općečovječanskom dobru središnju točku sačinjava: MIR. Ali kako će se to uzvišeno dobro moći uspješno postići i sačuvati ako ne postoji jedna svjetska, općečovječanska vlast? Ta je vlast potrebita, apsolutno potrebita. Ona ne bi smjela biti silom nametnuta već stvorena zajedničkim sporazumom. Njeno funkcioniranje mora biti iskreno, nepristrano i dovoljno efikasno. Bez efikasnosti svjetska vlast bi ostala prazno slovo.

I ta svjetska vlast također mora priznati, poštivati, štititi neotuđiva prirodna čovječja prava. Njezina je intervencija poželjna gdjegod se ta prava bezobzirno gaze. Još više: ta svjetska vlast bi morala imati na srcu da se pojedinci i pojedine države što brže razvijaju, jer razvoj dijela uslovljuje razvoj cjeline[32], tj. razvoj i napredak jedne države morao bi poslužiti kao sredstvo za razvoj drugih država.

O kojoj sili ovisi uspjeh toga plana? O ljudskoj volji. I za najviše nosioce vlasti na svijetu vrijedi ona evanđeoska istina, prema kojoj mir ovisi o »dobroj volji«. Daleko od egoizma i šovinizma države bi morale biti kao »živi udovi jedne svjetske zajednice« (ovdje IV dio). Ne osjećaš li kako u tim riječima Ivana XXIII vibrira misao sv. Pavla? Doista sv. Pavao ističe tri svojstva ljudskog tijela: različitost udova, njihovu ovisnost i skladnu suradnju. I države su različite npr. više ili manje ekonomski razvijene; međusobno su ovisne, kako to svjedoči svakodnevno iskustvo; slijedi, da im je suradnja sveta i velika dužnost. Kada jedna država pruži pomoć drugoj prigodom prirodnih nepogoda, npr. potresa, poplave i sl., obistinjuju se riječi sv. Pavla: »Ako pati jedan ud, s njim pate svi udovi« (1 Kor 12,12—27).

5. PASTORALNE DIREKTIVE

Nije dovoljno reći da vjernici aktivno sudjeluju u javnom životu na socijalnom, političkom, kulturnom području. Traži se više. Ta njihova suradnja mora postati sredstvom da se razvija njihova osoba. Oni su naime i ljudi i kršćani. Posvuda ih mora voditi vjera i ljubav. Bez vjere i ljubavi najuspješnija njihova aktivnost bila bi izvorom njihova osiromašenja.

Očito je da vjernici moraju biti stručno spremni, sposobni, vješti u svom poslu. Nijedan posao nije samo materijalna, tehnička djelatnost. Svaki posao traži potpunog čovjeka. Potpun čovjek-kršćanin u svojoj službi ili djelatnosti gleda strogu dužnost i uzvišenu službu. Svaki posao otkupljuje, spašava, usavršava, ali uz uvjet da bude potaknut, rukovođen i motiviran duhovnim ciljevima, jer materija i tehnika SLUŽE čovjeku. Bez duhovnih vrednota (isti-

32) P i j o XII upozorava da bi današnje pokoljenje moglo naučiti od prošloga kako je potrebito da vlast međunarodne zajednice bude imala neku efikasnost, te da u samoj organizaciji ne budu tolike praznine da kompromitiraju uspjeh zadatka radi kojega je ta Organizacija nastala Vidi gore bilj. 11.

ne, poštenja, pravde, ljubavi itd.) rad čovjeka zarobljuje, degradira, pretvara ga u nijemo oruđe[33].

Konstatira se da malo ima kršćanskog kvasca u ovozemnom poslovanju kršćana. I ipak mnogo ima kršćana na najodgovornijim mjestima. Što se događa? U njihovoj je duši nastao rascjep između vjere i ovozemnog djelovanja. A taj je dualizam potrebno ukloniti te stvoriti jedinstvo između vjere kao svjetla i kršćanske ljubavi kao pokretne snage. Prethodno se traži integralni, neprekidni vjerski odgoj. Ako vjernik paralelno sa stručnom spremom ne stiče i odgovarajuće vjersko znanje i moralni odgoj posve je shvatljivo da u konkretnom životu nastane neka vrst »monstruma« s pretjerano razvijenim jednim dijelom (stručna sprema) a zakržljalim drugim dijelovima (vjerski, moralni odgoj).

Ne niječemo da je sve to teško polučiti. Vrlo je teško načela provoditi u djelo. Teško je društveni život dovesti u sklad s objektivnim zahtjevima pravednosti. Ivan XXIII piše da taj problem ne može jednom zauvijek biti definitivno riješen, jer se prilike mijenjaju. Zar sustati? Ne. Živimo u atomsko doba. Čovječanstvo je na novim putevima. Perspektive su bezbrojne. Zašto da svemirska osvajanja ne posluže dobrobiti čovjeka? Uvijek savršenijim društvenim uređenjima? Koja je to društvena ustanova a da ne bi mogla napredovati? Koje poduzeće ne želi postići uvijek nove uspjehe?

U želji za blagostanjem sastaju se ljudi svih vjera. U priznavanju nekih načela prirodno-moralnog reda slažu se svi ljudi. Može se i mora se na tim temeljima izgraditi zgrada razumijevanja, nezaiteresirane suradnje, lojalnosti u svemu što je dobro ili što vodi prema dobru i sreći. Nije potrebito ni govoriti o kompromisu u dogmama vjere. Idejna, principijelna, dogmatska raznolikost ne smiju smetati konkretnoj, civilnoj slozi i suradnji. U zajedničkim istinama — sloga; u idejama o kojima se slobodno raspravlja — sloboda; u životu i djelovanju — ljubav.

Ovdje Ivan XXIII preuzima temeljnu nauku kršćanstva, primljenu od Krista: razlikuj zabludu — od onoga koji je u zabludi, grijeh od grešnika. Onaj koji ne misli kao ti, koji je možda u zabludi, grešnik — ipak je čovjek sa svim uslovima časti koji mu pripadaju kao čovjeku. I on traži istinu, čezne za srećom. Zar je nemoguće da Božje svjetlo digne koprenu s njegove duše i to baš u kontaktu s tobom? Zar ti ne možeš poslužiti Bogu kao apostol da se on spasi.

Istina je da postoje krive filozofske teorije o bitnim pitanjima čovječjega života. Međutim, ekonomski-socijalni-politički-kulturni život trajno se razvija, mijenja i akomodira historijskim prilikama svakidašnjice. Iz krivih filozofskih zasada mogu izniknuti pozitivni i hvalevrijedni elementi, koji će uspješno rukovoditi konkretnim djelovanjem. Nikakvo čudo da na praktičnom području i pravi vjernik, po diktatu razboritosti, sudi da u ovim ili onim prilikama može i mora provesti neko zbliženje, neki susret, suradnju s onima koji ne misle isto kao i on, koji ne vjeruju. Razboritost je krepost koja se uvijek drži bezkompromisno načela, ali mudro primjenjuje načela promjenljivim prilikama mjesta i vremena.

Razumije se da Crkva ima pravo i dužnost da intervenira kod svoje djece kadgod se radi o praktičnoj primjeni vjerskih ili moralnih načela. Vjernik

---

33) Pijo XII u govoru od 16. V 1954. govori da materijalni napredak, kojemu vjera i moral ne pružaju protutežu postaje rak-ranom ljudskog društva. Vidi radio-poruku 16. V 1954. Poruka je upućena desetom »Katholikentag«

ne postupa razborito ako u pitanjima suradnje s onima koji protivno misle (ne vjeruju) ne postupa po načelima prirodnog morala, u skladu s društvenom naukom Crkve, prema direktivama Crkvenog Učiteljstva i kompetentne Crkvene vlasti.

U svakom slučaju, i vjernik i nevjernik bi se morali držati načela da se ništa trajna ne postizava naglošću. »Priroda ne čini skokove« — to je pravilo neprolazne mudrosti života. Priroda radi postepeno. Postepenost ili gradacija jest zakon života u svim njegovim manifestacijama. Uloga je kvasca poučna. Treba raditi iznutra kao kvas, koji će masu pretvoriti u nove, plemenitije oblike. To znači da evolucija podiže, stišava strasti, stvara bratstvo, daje poleta. Ona je stvaralačka.

Tko može ostati indiferentnim pred ovim dubokim i dalekosežnim idejama? U veličanstvenom pothvatu sređivanja u svijetu u istini, pravdi, ljubavi i slobodi vjernik je primio ulogu da postane »zraka svjetla, središnja točka ljubavi, kvasac koji će oživjeti masu: a to će postići u većoj ili manjoj mjeri prema tome koliko u intimnosti samoga sebe bude živio u jedinstvu s Bogom« (ovdje V dio). Kada će mir djelovati kao umirujuća snaga i prema vani, odraziti će se i na odnose s drugim ljudima.

Krist kao »Knez mira« bez sumnje odobrava ove misli spasenja[34]. Njegova je vruća želja spasenje svih ljudi. U tu je svrhu i došao. A došao je prvotno radi grešnika. Zbog toga se njegova karakteristika sastoji u blagosti i milosrđu. Proučimo prispdobu o kukolju. Dok ne dođe vrijeme žetve »ostavite oboje nek raste« (Mt 1330). To je zakon zajedničkog života, zajedničkog rasta na istoj zemlji. Eno nam Krista u Matejevoj kući gdje sjedi za stolom s carinicima i grešnicima. Farizejima se to nije svidjelo. Krist je ostao pri svom i poučio: »Više volim milosrđe nego žrtvu« (Mt 9,13). Razboritost mora odlučiti što se može u konkretnim slučajevima učiniti, a da se ne ogriješi o načela vjere i morala. Krist je upozorio svoje da budu mudri kao zmije a bezazleni kao golubovi (Mt 10,16). Teška je ali i neophodno potrebita krepost razboritosti! Hoćeš li u ovom trenutku izabrati načelo blagost ili strogosti? Nasilno spriječiti onaj nered ili tolerirati? Odgovoriti će ti razboritost, jer ona je vodič moralnog djelovanja i pojedinca i društva, podložnika i nadležnoga.

*

Završimo. Često razmatrajmo ove riječi: »Mir mora biti osnovan na istini, mjeru i cilj mu daje pravednost, pokreće ga ljubav, a učvšćuje se i razvija radom u slobodi«. Ove riječi Ivana XXIII primjenjuju vjekovnu definiciju mira, prema kojoj je mir spokojstvo u pravilnom poređaju[35]. To znači da najprije treba uvesti red u mslima, htijenju, osjećajima, djelovanju, pa da će mir automatski nastupiti.

A svi želimo da taj mir nastupi i ostane. Sve čezne za mirom, kliče sv. Augustin. Zapamtimo, međutim, da je mir krepost, koju treba steći, nagrada koju treba zaslužiti. Zli ne mogu niti iskreno željeti ni pravilno zastupati vrednotu mira. »Pravi mir se ne može naći nego kod dobrih ljudi i u vezi s pra-

34) Krivo bi bilo misliti da su ovo neke nove teorije Crkv. Učiteljstva. Još gore bi bilo utvrditi da se radi o nekom doktrinalnom ustupu. Dovoljno je uočiti nauku Pija XII o toleranciji, konkretno i o jedinstvenom sind katu i sl. Vidi Pismo Pija XII njemačkom Episkopatu 1. XI 1945; govor 6. XII 1953.

35) Sv. Toma II—II q. 29.

vim vrednotama«[36]. Mir je plod kršćanske ljubavi. Ljubav uvodi jedinstvo, slogu. Zbog toga je provođenje mira zaslužno djelo, zalog blaženstva, blaženstvo na ovoj zemlji (Mt 5,9). Kristov mir ima svoje karakteristike. Bez istine, pravde, ljubavi i slobode mir je samo falsifikat, prividni mir, bolje reći to je nemir (Iv 14,27).

Mir je kao veličanstvena, dragocjena zgrada. Njezin je temelj: red ustanovljen od Boga za obranu dostojanstva ljudske osobe. Taj red jest prirodno -moralni red. Kojim će se kamenjem ta zgrada izgraditi? To je kamenje istine, pravde, ljubavi, slobode. Tko će tu zgradu graditi? Svi ljudi dobre volje, napose Kristovi vjernici, jer je Krist došao na svijet da uvede mir u čovječju dušu, mir među ljude i među države.

Možemo reći da ova enciklika rekapitulira svu katoličku sociologiju. Zlatna nit koja se provlači kroz ovu encikliku, kao i kroz katoličku sociologiju, jest: čovjek kao osoba jest korijen, porijeklo i cilj svega i svakoga društvenog uređenja. U toj su istini sve druge istine, sadržane u enciklici, tijesno povezane. Sve je dosljedno u enciklici povezano i kompaktno. Ne smije se uzeti samo jedan odlomak, ne smije se otkinuti jednu ideju pa je po miloj volji tumačiti. Katolička društvena nauka pruža zaokružen pogled na život uopće: i pojedinačni i skupni. Ta sodiologija i nije drugo nego primjena katoličke moralke na društveni život i društveno djelovanje čovjeka[37].

Ivan XXIII, upućujući encikliku u svijet, u jednom osjećaju zagrli sve narode. Svoju očinsku poruku istine poprati molitvom. Jest, uzaludna su sva ljudska nastojanja oko mira ako Bog ne blagoslovi ta ljudska nastojanja. Svaki vjernik je dužan isto tako molitvom i osjećajem ljubavi pratiti sudbinu ove neumrle enciklike. Papa je rekao: »Nadam se da će ljudi rado primiti i otvoriti svoje srce poruci ove enciklike«[38]. Danas se može već ustvrditi da je prijem ove enciklike u svijetu sveopći. Dao Bog da se i plodovi toga prijema što prije vide!

Nije li enciklika kao kucanje Kristovo na vrata ljudskog srca? U njoj su riječi istine, riječi spasa. Ljudi neka dobro promisle, jer u enciklici nije samo poziv i obećanje, u njoj je i prijetnja nepredvidivih posljedica za čovječanstvo, ako bi se riječi Kristova Namjesnika na zemlji prezrele. Sankcija se prenosi iz ovoga svijeta na drugi, iz vremena u vječnost. Zašto? »Tko vas prima, mene prima; a tko mene prima, prima onoga koji me je poslao« (Mt 10,40).

---

36) Ist ist. mj. art. 2 ad 3.

37) Mnogi sociolozi na riječ zastupaju ideju »čiste« sociologije, tj. sociologije bez normativnog karaktera. Teško je naći sociologa koji ne bi odražavao koju ideologiju ili ne bi predlagao norme za uređenje ljudskog društva. To je činjenica. Uzmimo npr. Armand Cuvillier *Uvod u sociologiju* prevedeno u Sarajevu 1959. On argumentira da treba odbaciti normativno stanovište jer da su društvene činjenice stvarnost koju treba nastojati saznati i shvatiti prije nego što joj se propišu zakoni (str. 11). To je napisano u duhu pozitivističke flozofije. Potrebno je lučiti pozitivnu od teoretske sociologije. Katolička je sociologija normativna, jer je katolička, primjena moralke na društveni život i djelovanje. Pozitivna pak sociologija mora biti »čista«, ali ta je zajednička svima, iako njenu čistoću mnogi ne poštuju. Vidi naš članak *Sociologiae cath, ad moralem relatio* u DT (Piacenza, 1959, str. 183—197.

38) Te je riječi Ivan XIII izgovorio prigodom potpisa ove Enciklike.